

מחשבה קצרה על הדף

הרב יחזקאל הרטמן

SHORT MACHSHAVA ON THE DAF

בבא קמא דף כג

נגיחותיו לא כל שכן.

ורבנו פרץ שם חולק שאין לדמות נגיחות לתפילה שתלויה בהרגל הלשון.

בחדושי הגר"ש שקאפ (דף מ, א) חוקר מה הסיבה ששור נעשה מועד אחרי ג' פעמים, האם מחמת שמתרגל לנגוח. או מפני שאחרי ג' פעמים יש הוכחה שבטבעו לנגוח. ומבאר דבזה פליגי מהר"ם מרוטנבורג ורבנו פרץ. למהר"ם הנגיחות פועלות התרגלות ולכן ה"ה לענין תפילה. אך לרבנו פרץ הנגיחות מהוות סימן לטבע השור ואין ללמוד משם לתפילה שעניינה התרגלות.

והנה חקירה זו ניתן לצרף למה שהבאנו בדף כ"א מספר הזוהר (ח"ג דף קסג) ששור תם נמשל למידת הדין במצבה הטוב שנשלטת ביד האדם, שאז היא 'תמה'. כוח הרע בעולם מגיע כשמידת הדין יוצאת מכלל שליטה ונעשית מועדת. וביאור הדבר, כפי שנאמר בספרים שאין רע יורד מלמעלה, והקב"ה יוצר את מידת הדין שאמורה להיות בשליטה, ורק כשיוצאת משליטת כוח הטוב, אז נעשית רע. נמצא ששור המועד שהוא כוח המזיק בעולם, אין הפירוש שמתגלה שמעיקרא היה מועד, אלא שלוקח לו זמן להגיע לשלב הזה של הרוע. ומשמע יותר כמו הצד של המהר"ם שהנגיחות פועלות שינוי הרגל.

דף כה

דין

יש י"ג מידות שהתורה נדרשת בהם. ויש י"ג מידות של רחמים. המגיד ממזריטש (הובא בבני יששכר אדר מאמר ה, יד) מבאר ששתי מערכות אלה מכוונות זו כנגד זו. לפי האריז"ל המידה הראשונה של מידות הרחמים היא "א-ל", נמצא שכנגדה עומדת מידת קל וחומר שהיא הראשונה במידות שהתורה נדרשת. ובכך מבאר המגיד מה שמושה מתפלל ואומר "א-ל נא רפא נא לה", שרצה להמשיך את מידת א-ל, והשיב לו והקב"ה ללמוד מידת ק"ו "ואביה ירוק ירק וגו'", ועי"ז יתמשך מידת א-ל.

בספר קדושת לוי (פרשת כי תשא) מוסיף ומבאר, עיקר מידת החסד של הקב"ה היא להיטיב לברואיו ולגלות את עצמו, וכדי שיהיה מרחב פעולה לאדם, הקב"ה כביכול צמצם את עצמו ואין גילוי שלם של 'מלא כל הארץ כבודו', אלא הגילוי מתמצה דרך מידות מסוימות כאשר דרכן אדם מכיר את מי שאמר והיה העולם. כשיש בעולם גילוי של מידת החסד או הדין, מבין אדם ע"י ק"ו שלמעלה ג"כ יש את המידה הזו. נמצא שמידת א-ל שהיא גילוי הקב"ה בעולם באופן כללי, שזוהי מידת החסד, כיצד היא מתגלה בעולם? ע"י מידת הק"ו, שכאשר אנו מבחינים בגילויים קטנים כאן, מזה מתגלה מה שיש למעלה.

ומוסיף הקדושת לוי, שלכן אדם לא יכול לשבח את הקב"ה יותר ממה שתקנו חז"ל, אי אפשר לנו להתייחס יותר ממה שמתגלה בעולם כפי

דברי ר"ח דברי קבלה

היו עיזים שהפסידו את רב יוסף, ואמר לאב"י שיבקש מהבעלים שישמרו על העיזים. השיב אב"י שהאחריות מוטלת על רב יוסף לגדור את שדהו.

וביאר בראשונים שיש כאן מחלוקת בין רב יוסף ואב"י כאשר אין גדר, האם אחריות הנזק של שן מוטלת על בעל הבהמה או על בעל השדה.

רבנו חננאל והבה"ג פסקו כאב"י. הש"ך חו"מ שצו סק"א מאריך בענין זה, ומסיים "וכבר נודע שדברי בה"ג ור"ח דברי קבלה הן מהש"ס", ועל כן יש לפסוק כר"ח.

קביעה זו, שדברי ר"ח הן דברי קבלה מופיע מאות פעמים בראשונים ובפוסקים.

וצ"ב מה הכוונה 'דברי קבלה'. וכמו שהעיר החזו"א (ב"ק יא, כ) "צריך פירוש וכי לא אמר ר"ח דבר מסברא רק מה שקיבל, וכן רבו וכל רבותיהם עד רבינא ור"א לא אמרו דבר מסברא רק מה שקיבלו, הלא ודאי כולם קיבלו מה שקיבלו וחדשו מה שחדשו, כמו כל רבותינו הראשונים ז"ל, והלא הרבה פעמים הפוסקים חולקים על ר"ח ואינם חוששים".

ועל כן מבאר החזו"א: "ונראה דר"ח שימש גדול אחד שהיה זכרן ביותר והיה זקן ביותר, וקיבל ממנו הרבה דברים דחבריו בני דורו לא ידעו, והוא ז"ל היה מספר דברים שקיבל לפני חכמי דורו דברים נסתרים ומפליאים, וזה נותן לו חשיבות מיוחדת, שהדורות הולכים ומתמעטים, ומי שהוא עשיר בעובדות הראשונים יש בו קדושה יתירה וחכמה יתירה, אבל אין זה מונע מלחלוק עליו על סמך ראיות ברורות, ומש"כ דבריו דברי קבלה היינו מדור או דורות שקדמו לו, אבל אין זה קובע שהן דברים מקובלים מחכמה הגמ', אלא כל שקרובים יותר לחכמי הגמ' יש לחשבם ליותר נוטים אל האמת שלא שלטה עדיין השכחה".

נמצא דבכלל דברי ר"ח הם דברי קבלה הוא דדברי ר"ח נאמרו בהסתמך על רב מדורות קודמים.

דף כד

משיב הרוח ומוריד הגשם

לר"מ ריחק נגיחותיו חייב, קירב נגיחותיו לא כל שכן.

בטור (או"ח סי' קיד) מביא בשם המהר"ם מרוטנבורג שאם אדם אמר ברצף צ' פעמים משיב הרוח ומוריד הגשם, חזקה שאמר כהוגן. ולמד זאת ממה שאמרו בירושלמי שאחרי ל' יום חזקה שאמר כהוגן, ומשום שבמשך ל' יום אלו אמר צ' פעמים, ואם מועיל כשריחק את הפעמים לאורך ל' יום, כ"ש שמועיל כשאמרם באותו יום, ועל פי הגמ' כאן "קירב

שנאמר "הגדול והגבור והנורא", שכיון שהגילוי נתמך על מידת קל וחומר, אמרינן 'דיו לבא מן הדין להיות כנידון', ואין אפשרות לגלות מעבר למה שמופיע בעולמנו.

דף כו

אדם מועד לעולם

משפט זה "אדם מועד לעולם" מוזכר בספרים בהקשרים שונים, ונזכיר ג' מהם.

(א) שנינו באבות (ג, א) "הסתכל בג' דברים ואי אתה בא לידי עבירה, דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון", ואיתא ברמב"ם (חובל ומזיק ו, ג) שאדם המזיק חייב בשוגג ובאונס, אך דוקא ברשות הניזק, וברשות הרבים או ברשות עצמו אינו חייב בשוגג ובאונס. עפ"י אומר המשך חכמה (במדבר ה, יז) שזה ביאור המשנה באבות, בעוה"ז אין אנו נמצאים ברשות הרבים או ברשות המזיק (היינו: רשותנו), אלא אנו ברשות הניזק, שכן אנו נמצאים כאן במסגרת תפקיד - מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון. ממילא אדם מועד לעולם, אדם אחראי למעשיו בין במזיד בין בשוגג או אונס. בכל מצב הוא אחראי כיון שאינו עומד ברשות עצמו.

(ב) בספרי החסידות מובא (ישמח ישראל ליקוטים) בשם רבי מנדל מרימנוב, שמשעה שלמד את המשנה "אדם מועד לעולם" לא נתגלגל על ידו שום נזק ח"ו רק הכל היה טוב. כלומר שכוח התורה של המשנה, נכנס לתוך מעיו.

לקמן בדף ל' איתא "מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין", והיינו שבנזיקין יש חידוש מיוחד שאינו בשאר התורה, שאדם אחראי על שוגג ואונס, ומתפרשים דברי הגמ' דמי שרוצה להיות חסיד שיתייחס לכל התורה כנזיקין, שלא יעשה עבירה לא בשוגג ולא באונס.

(ג) בשל"ה (פרשת וישב מקץ ויגש תורה אור אות יב) כתב ש"אדם מועד לעולם בין ער בין ישן" הכוונה לאדם הראשון, "כי אדה"ר היה מועד דאייעד ביה הקב"ה, דע כי ביום אכלך ממנו מות תמות. והוא נתפתה מהנחש וחטא כשהוא ער, דהיינו באכילת הפרי. וגם כשהיה ישן, דהיינו ק"ל שנה שיצאו ממנו רוחות ושדין מהקרי שיצא ממנו, וזה בא לו מזוהמת הנחש שהטילה זוהמא. הרי שהיה מועד בין ער בין ישן, על כן שילם נזק שלם דהיינו המיתה שגרם לו ולזרעו".

ממשיך השל"ה: "אבל יעקב אבינו איש תם הוא, והוא שמר מאוד הטיפה שלו, כי ראובן ראשית אונן, והוא לא שילם רק חצי נזק, כי מיתתו לא היתה מיתה גמורה, רק לפי הנראה, וכמו שאמרו רז"ל (תענית ה, ב) יעקב אבינו לא מת. והיה בן ק"ל שנה כשבא למצרים, והוא זרעו תקנו ק"ל שנה של אדם, ולא נולד הגואל אשר קרן אור פניו עד שהיו בגלות ק"ל שנה, כי יוכבד בת ק"ל שנה היתה כשנולד משה".

נמצא ד"אדם" מועד לעולם, הוא אדם הראשון, וה"תם" הוא יעקב אבינו שהוא תיקון של אדה"ר.

דף כז

עבד איניש דינא לנפשיה בפקדון

בן בג בג אומר אל תיכנס לחצר חברך ליטול את שלך שלא ברשות, שמא תיראה עליו כגנב, אלא שבור את שיניו ואמור לו שלי אני נוטל.

הפוסקים דנו בשמעון שאוחז בידו פקדון שקיבל מראובן, האם מותר לשמעון להחזיק בפקדון ולגבות אותו לעצמו עבור חוב שראובן חייב לו. לכאור' למ"ד עבד איניש דינא לנפשיה, כ"ש שבגוונא זו יהיה מותר לעכב אצלו את הפקדון שהרי כאן אינו נוטל החפץ אלא רק לא משיב אותו.

אבל הקצוה"ח (סי' ד) כתב שאע"פ שבגמ' אין מקור לאסור הדבר, מ"מ בספר הזוהר (ח"ג קיט ע"א) מבואר שהוא איסור גמור. ושם בניצוצי זוהר מציין שכן איתא במקומות נוספים בזוהר (זו"ח רות פט ע"א ועוד).

וכך הם דברי הזוהר: בכל לילה אדם מפקיד את נשמתו אצל הקב"ה, ועל כן אומרים "בידך אפקיד רוחי פדית אותי ה' ק-ל אמת". אמנם, לכל אדם יש חובות אצל הקב"ה, ויכול הקב"ה להחזיק בנשמה ולא להשיבה לאדם, ובכך לפרוע את החוב. ואעפ"כ אין הקב"ה עושה כן אלא משיב את הפקדון בכל בוקר.

מו"ר הגר"מ שפירא זצ"ל היה מזכיר דברי הקצות, ומציין שזו הפעם היחידה שהקצוה"ח מביא מספר הזוהר.

והיה מוסיף, שהנה בפזמון "אודה לך-ל לבב חוקר", מופיע באחד הבתים: "הנאמן בפקדונו יחזירנה לו כרצונו איש לא גווע בעונו", והיינו שאין הקב"ה ממית את האדם ע"י גביית הנשמה.

ובשו"ת הרדב"ז (ח"ג סי' תפה) כתב: "קיימו וקבלו שאין אדם נפטר מתוך שינה, אלא אם הגיע זמנו למות והוא ישן מחזירין לו נשמתו וניעור משנתו ואח"כ נוטלין אותה הימנו מפני שבשעה שאדם ישן מפקיד נשמתו ביד הקב"ה דכתיב בידך אפקיד רוחי וכו', מכאן אתה למד שהפקדון אין לעכב לשום סיבה ואם עכבו לא נקרא איש אמונים ואינו הולך בדרכיו ית".

והמשך לשון הזוהר הוא שהנוטל את המשכון "ודאי נבדוק אבתריה דלאו מזרעא קדישא הוא ולא מבני מהימנותא", שמי שהוא מבני ישראל הנאמנים הולך בדרכו של בורא העולם ומישב משכון שניתן לו בנאמנות.

דף כח

הפרשה מאיסורא

דנה הסוגיא האם עבד דינא לנפשיה. וניסו להוכיח מעבד שהגיע זמנו לצאת, שאם האדון מסררה בו לצאת, ועשה בו חבורה, פטור. ודחו שמדובר שמסר לו שפחה כנענית, ועל כן הכאת האדון היא להפריש את העבד מאיסור, וזה לכו"ע אדם רשאי לעשות דין בעצמו. ומבאר רש"י "רשאי להלקותו ולהפרישו דהאי דינא לאו לנפשיה הוא".

מכאן המקור שאדם יכול להפריש את חברו מלעשות איסור.

והקשו המפרשים דגם בענייני ממון, מדוע בשאר הדוגמאות של הסוגיא, לא יוכל הבעל דין לעשות דין לעצמו מתוקף כך שמפריש את

חבירו מאיסור גזל.

באמרי בינה (דיינים סי' ט) מצדד בדין אפרושי מאיסורא שרק מפני שהאדון גרם לעבדו את האיסור, במה שמסר לו שפחה, רק משום כך יכול להפרישו. ולפי"ז מיושבת הקושיא הנ"ל. אך הוא עצמו מביא שבים של שלמה (פ"ג סי' ט) מבואר לא כך, אלא שבכל גווני יכול אדם להפריש את חבירו מאיסור. וא"כ הדרא קושיא לדוכתה.

בברכת אברהם מביא ששאל את פי הרב מברסק, והשיב לו "דלא קשה כלל, דבשלמא איסור שפחה שהוא דין המפורש בתורה בזה אמרינן דכל אחד יכול להפרישו, אבל דין גזל, מי ימר דהוה גזל, הרי זה תולה אם הצדק עם זה או עם חבירו, בזה צריכים ב"ד על זה גופא לקבוע שאמנם גזל הוא ושיש צורך להפרישו", כלומר שדיני ממונות זה לא דבר ברור מי זוכה בדין דלא כן בשאר איסורי תורה.

בגליוני הש"ס מיישב כדרכו, דהרי יכול למחול לחבירו ובכך יינצל הלא מאיסור גזל. אלא מאי, שאינו חייב להפסיד ממון עבור כך, נמצא שהסיבה שממחה בידו אינו כדי להפרישו מאיסור, אלא כדי שלא יפסיד את הממון ע"י מחילה, נמצא דעביד דינא לנפשיה.

ואולי י"ל עוד, דהנה הכוח להפריש את חבירו מאיסור הוא מכוח גדר של "קנאות" לכבוד שמם. ובנידון של "קנאים פוגעין בו", איתא בכת"ס (ריש פרשת פנחס) דקנאות שייכת רק כשאדם עושה זאת ללא פניות אישיות. אך כאשר פועל כך לעצמו, מעורר קנאת ה' יותר ויותר.

וא"כ י"ל דאף באפרושי מאיסורא, שהיא כעין קנאה לכבוד ה', אין זכות לאדם לעשות זאת אלא כשעושה זאת לשם שמם. על כן בעניני ממון שיש לו הנאה מהדבר, אין לו זכות לעשות מעשה קנאות.

דף כט

שני דברים אינם ברשותו של אדם

"שני דברים אינם ברשותו של אדם ועשאו הכתוב כאילו הן ברשותו, ואלו הן, בור ברשות הרבים וחמץ משש שעות ולמעלה". וצ"ב אם יש שייכות בין הדברים.

באמרי אמות (פרשת שקלים תרע"ז, שביעי של פסח תרע"א) מבאר ע"פ הגמ' (ברכות י"ז) "רצוננו לעשות רצונך, ומי מעכב, שאור שבעיסה ושעבוד מלכויות". וביאור הדבר, חמץ הוא כנגד 'שאור שבעיסה', שהוא היצה"ר המעכב את האדם מלקיים רצון ה'. בור ברה"ר הוא כנגד שעבוד מלכויות. וטעם הדבר הוא וע"פ האריז"ל שביאר דד' אבות נזיקין הם כנגד ג' אבות ודוד המלך. והיינו כפי שביארנו בתחילת המסכת שזה לעומת זה עשה אלקים, וכנגד ארבע כוחות הרע (שמיוצגים בד' אבות נזיקין) יש ארבעה כוחות של קדושה, הלא הם ג' האבות ודוד המלך.

הנקודה של אברהם אבינו היא לעמוד כנגד 'בור'. והנה כידוע אברהם אבינו עומד כנגד ד' מלכויות, כפי שמוזכר בברית בין הבתרים. וכן איתא ברמב"ן שאברהם נלחם בארבעת המלכים שמסמלים את ד' המלכויות. נמצא ש'בור', שהוא כנגד אברהם, מייצג את ד' מלכויות הרשע, היינו 'שעבוד מלכויות'.

ועוד מוסיף, שעבודתו של אברהם היא לקחת דברים שאינם ברשותו ולעשותם ברשותו. שהרי ייעודו של אברהם הוא להודיע את שם ה' בעולם. וכלשון רש"י בחומש שאברהם אומר להקב"ה 'אני הוא שהודעת

את שמך בעולם'. כל מה שעושה אברהם הוא להפיץ ולגלות את שם ה'. לקחת את שם ה' שנמצא במקום אחד, ולהפיץ אותו לרשויות חדשות. נמצא אפוא, שאברהם שייך ל"עשאו הכתוב ברשותו".

וזה הרמז כאן: שני דברים אינם ברשותו של אדם ועשאו הכתוב כאילו הן ברשותו, היינו שעבוד מלכויות ושאור שבעיסה אין ביד האדם לבטל, יצר הרע משום שאילמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו, ושעבוד מלכות הוא כפשוטו. אך עשאו הכתוב כאילו הן ברשותו, שהקב"ה נותן כוח לאדם להתגבר על היצה"ר, שהקב"ה עוזרו, ונותן כוח לעם ישראל לגבור על הד' מלכויות כדהובטח בברית בין הבתרים. שני דברים אינם ברשותו של אדם, אלא אם כן עשאו הכתוב ברשותו שנתנו לו את האפשרות להתגבר עליהם.

דף ל

מאן דבעי למהוי חסידא

אמר רב יהודה האי מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין. רבא אמר מילי דאבות. ואמרי לה מילי דברכות.

הרבה ביאורים נאמרו כאן, ונתמקד בעיקר בדברי המהר"ל והגר"א.

המהר"ל בחי' אגדות כאן פותח שיש בחי' האדם שלושה מישורים שעליו לתקן: (א) בין אדם למקום. (ב) בין אדם לחבירו. (ג) בין אדם לעצמו.

הגר"א (אדרת אליהו פרשת האזינו) מוסיף על ג' חלקים אלה, שהרי יש שלושה עמודי עולם: תורה, עבודה וגמ"ח. גמילות חסדים היינו בין אדם לחבירו. עבודה היא בין אדם למקום. תורה היא בין אדם לעצמו - כך האדם מתקן את עצמו ומביאו לידי שלימות. וכנגד זה יש את ג' העבירות החמורות: גילוי עריות הוא הרס האדם כמו שנאמר (משלי ו, לב) נואף אשה חסר לב משחית נפשו הוא יעשנה. עבודה זרה היא הרס בין אדם למקום. שפיכות דמים היא בבין אדם לחבירו.

כידוע ממקומות אחרים, כנגד תורה עבודה וגמ"ח, נעמדים שלוש האבות. אברהם הוא עמוד החסד, יצחק עמוד העבודה, יעקב עמוד התורה. ולפי הנ"ל הפירוש הוא שאברהם מביא את שמו של הקב"ה בפי כל הברואים ומשפיע עליהם טובה. יצחק מעמיד את הקשר בין אדם למקום. יעקב הוא האדם השלם ומהווה את צורת האדם עצמו כפי שצריך להיות.

ומבאר המהר"ל וכן הגר"א שם (ובישעיהו א, ב) שזה הפירוש כאן בגמ' - יש ג' שיטות כיצד אדם נהיה חסיד. מילי דנזיקין הוא השתלמות בבי"א לחבירו. מילי דאבות הם בין אדם לעצמו, שמתקן את מידותיו. מילי דברכות היא שלימות בבי"א למקום.

אומר המהר"ל בסוף פירוש זה, שבעצם אין כאן מחלוקת, ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, שכל אדם צריך להשלים עצמו עם ג' דברים אלה.

ונסיים בדברי השם משמואל (וישב תרע"ח): מילי דברכות הוא 'עשה טוב'. מילי דנזיקין הוא 'סור מרע'. ומה שעומד באמצע הוא מילי דאבות, שיש בו גם עשה טוב וגם סור מרע. מוסיף השם משמואל שאצל יעקב כשברח מעשיו ונטמן בבית שם ועבר י"ד שנה, מה עשה שם? עד עכשיו עסק בעשה טוב, אך מעתה שיש לו מלחמה עם עשיו וצריך לעסוק בסור מרע, עליו ללמוד מילי דנזיקין, כדי להתמודד ולהתגבר על כוחות הרע.